

V minulosti **Banská Štiavnica** nebola známa iba svojimi baňami a banskými vynálezmi, cyklom vtípvov o *Náckovi* a svojráznym mestským folklórom, ale aj evanjelickým lýceom (gymnáziom) povestným v celom bývalom Uhorsku. Lavice tohto školského zariadenia od jesene roku 1838 do nasledujúcej jari niekoľko mesiacov drel (no nezodral) aj **Sándor Petőfi**, lebo už od marca 1839 ako herecký elév hral štatistické roly v *Pešťianskom maďarskom divadle*. Čas jeho pobytu v Banskej Štiavnici dokumentuje aj datovanie zachovaných štiavnických básnických prvotín. Podľa posledných hodnoverných literárnohistorických výskumov (Ferenc Kerényi) Sándor Petőfi v Banskej Štiavnici napísal štyri básne. Prvá štiavnická báseň *Nevernici* (*A hűtelenhez*), tvoriacej základný impulz pre vznik Mikszáthovej štiavnickej prózy *Petőfiho legenda v Štiavnicci* (*A Petőfi-legenda Selmeccen*), je datovaná 26. októbrom 1838 a posledná štvrtá báseň *Zármu-tok* (*Bű*) vznikla pred 15. februárom 1839. Vtedy genálny maďarský básnický talent ešte nepoužíval básnické meno Petőfi. Pod štvorriadkovú báseň v pamiatku Lajosa Szeberényiho sa 19. januára 1839 podpísal ako Sándor Petrovich. Pravda, z Petőfiho krátkého pobytu v Banskej Štiavnici nie sú ani také významné „literárne“ stopy, ako skôr jeho „neliterárne“ teatrálny výkony, ktoré časom dostali aj krídla. Stali sa legendami, lebo ich zastierala aj hmla istého tajomstva. V tejto podobe sa s nimi stretol aj Kálmán Mikszáth, ďalšia významná maďarská literárna osobnosť spojená nerozlučne s Banskou Štiavnicou. Od roku 1857 po niekoľkoročnom pobyte na nižšom evanjelickom gymnáziu v Rimavskej Sobote navštevoval lýceum v Banskej Štiavnici až po maturitu v júli 1866. Roku 1863 do tohto mesta matka priviedla utiahnutého, bojzlivého a cintľavého školáka. Pre malého Mikszátha zo Sklabinej to bol naozaj veľký a zvláštny svet. Spociatku si v novom, veľmi svojráznom, banskóm aj meštianskom mestskom prostredí ťažko zvykľal a nachádzal svoje miesto. Mal aj komunikačné problémy. Dnes to znie už takmer neuvěřiteľne, ale v tom čase Banská Štiavnica bola z väčšej časti nemecká a okolie zasa skôr slovenské. Pritom hodno podotknúť, že Kálmán Mikszáth nevedel po nemcky a v slovenčine takisto

neexceloval, a tak nemohol svoju chlapčenskú energiu šantivo vybiť spolu so svojimi školskými rovesníkmi. Potvrďujú to aj niektoré autobiografické fakty a motívy jednej z najvydarenejších štiavnických próz Kálmána Mikszátha *Jarné píčky* (*Tavaszi rügyek*). Postupne sa však vykľulo šidlo z vreca a zakrátko sa z neho stal veselý a huncútsky štiavnický výmyselník na podobu jeho samopašných kumpánov a spolužiakov. Dotiahol to až tak ďaleko, že sama matka musela prísť do Štiavnice zahladzovať jeho „kúsky“. Nejedn z takýchto prípadov roztočilo opísal v spomínanej novele *Jarné píčky*. Možno práve v atmosfére rozšantenej Banskej Štiavnici spolu s populárnymi vtípmi o Náckovi pustil koréne a ustálil sa K. Mikszáthov neopakovateľný humor, taký neodmysliteľný z jeho próz nielen so štiavnickou tematikou. V šanteni však mal svojho predchodcu aj v budúcom básnikovi Sándorovi Petőfim. Pravda, s tým rozdielom, že záhno rodíča ni nezhľadzali. Roku 1838 po veľkej povodni na strednom území Uhorska, keď vyšli na mizinu, mali oveľa závažnejšie starosti. Alexander Petrovič si to vyriešil sám tak, že navždy zmizol z Banskej Štiavnice. Zostali po ňom iba štyri básnické juvenílie a najmä banskóštiavnická legenda o jeho prvej láske. Legenda žije dodnes aj vďaka Kálmánovi Mikszáthovi. Škoda, že viac – menej len v maďarskom literárnom a kultúrnom prostredí. Lebo je súčasťou minulej, menej slovenskej a viac nemeckej a maďarskej, ako aj súčasnej, výlučne slovenskej Banskej Štiavnice. V kultúre predsa nie sú hranice, iba historický čas, ktorý určuje jej charakter. A ten bol v Banskej Štiavnici multikultúrny. Na to by sa nemalo zabúdať. Je to vhodný záchytný bod aj pre súčasných neslovenských návštevníkov a milovníkov Banskej Štiavnice, no najmä pre nadšencov literárneho odkazu minulosti, keď pre príjemcu diela ešte nebol problém, v akom jazyku vzniklo. Ale je to problém novodobých partikulovaných etnických spoločností, ktoré sa akosi zdráhajú zblížiť sa v sceľovanej Európe. Kálmán Mikszáth a obklopujúci ho svet také niečo nepoznal. Dobré by bolo vrátiť sa k jeho poznaniu. Vari by sa stalo niečo zlé alebo horšie, ako bolo a je?

K. W.

Kálmán Mikszáth (1847-1910)

Petőfiho legenda v Štiavnici

Ešte i ja som poznal úbohého starca. Bol veľmi zošúverený, trochu bol aj nahluchlý a už ani neveľmi videl. Žil už len kvôli Horatiovi a červenému vínu. To boli jeho posledné lásky.

Nikto by o ňom nebol povedal, že voľakedy v sekunde prichýlil Sándora Petőfiho. Pritom chudák jedine tým je pamätný. Milióny ľudí, ktorí uznali básnika za veľkého, zostali bez mena, lebo mali pravdu, iba jemu zostalo meno, keďže ho neuznal. Predsa je len menší výkon nemýliť sa!

Vtedy som ešte nechodil do kaviarne *Kammon*¹, kde povedľa mňa sřkajú kapucínery ozajstní živí básnici, ktorých nikto nepokladá („už“ alebo „ešte“) za veľkých, lebo všetci si na nich zvyknú. Tak sa však zdá, že sami si nikdy nezvyknú jeden na druhého.

Keď večer sadol na svojrázne mesto, keď šero pohltilo veľké kamene a zaplnilo desivé bralá, ak sa hrbolatá, zhrbená zem premenila na čiernu rovinu, knisali sa šušťivé tieny, začali sa vznášať koruny stromov a noc sa naplnila pomyselným bzukotom, vtedy som si myslel, že vidím básnika, ako sa v plášti mihne s lýrou pod pazuchou. Lebo básnikov som si predstavil tak, ako ich zobrazujú sochy. Čo som vtedy ešte mohol vedieť o tom, že najšťastnejší sú vtedy, keď v *Malej fajke* zjednávajú roštenku na cesnaku?

Starý komornický hajdučí, u ktorého býval za svojich študentských čias Alexander Petrovič, nám veľa rozprával o ňom, prirodzene, znevažujúco. Nijako mu nešlo do hlavy, prečo ho tak zvelebujeme. Čo teda vykonal, keď ho majú za takého veľkého? Písal básne? Je to potom také veľké vec, o čom sa opláti toľko hovoriť? Keby bol vykonal to, čo urobil on, keď bol husárom, že spomedzi dvadsiatich chlapov vyslobodil svojho nadporučíka. To bol teda ozajstný čin.

Hajdučí sa volal Ján Surina. Býval na kopci nad lýceom. Vždy sa uňho ubytovávalo veľa študentov a najčastejšie si na nich spomínal zhruba len tak ako valach na svoje ovce, že jedna je šeredná, druhá krivorohá, strakatá, biela, vráska-vá. Pán Ján Surina si spomínal na Petroviča ako na chlapca s „kyslou tvárou“.

On mu hovoril len takto. Povedal, že bol taký naozaj nespútaný a neokrôchaný chlapec s komediálnymi sklonsmi. No popri všetkej vážnosti zavše ho posadol diabol šantivosti. Napríklad raz niekde zohnal malý vrták a najdôležitejšou vecou preňho bolo prevrtať všetky zinkové taniere pani Surinovej, ktoré sa ako ozdoba pekne ligotali na polici pre misy poskladané jeden na druhom.

Ján Surina nespomenul nijaký zaujímavý literárny fakt. Spomínal si len na to, že chlapec už vtedy bol veľšikárom.

Nuž, ale to sme aj sami vedeli. Veď tam boli všetky záznamy zo Samovzdelačievého krúžku a aj ročenka, do ktorej básnik vlastnoručne vpísal básnickú prvosienu *Nevernici*. Každý súci študent ju vedel naspamäť.

Napokon vedel toho ešte aj viac; vedel, komu Petőfi napísal túto báseň s trpkým tónom, v ktorej sa už prejavuje oheň a sila, skrátka, stopy levých pazúr; vedeli sme to všetci, Petőfiho legenda prechádzala z generácie na generáciu, každé študentské pokolenie ju uchovalo pre nasledujúce. Jedno je isté, že sa z nej neustratila ani odrobinka, ak ju len k nej nepridali.

Nuž, starý učiteľ mal pľuvnú sestru Marišku Surinová. To bola tá „vierolomnica“. Mala veľké modré oči, nádherné svetlé vlasy, tak o nej hovorila staré štiavničanky. Ale kedy to bolo! Ja som v nej stretol už iba Zirzabellu Lengenádfalvayovú! Chudé, zoschnuté, chorľavé stvorenie, ktoré iba v očiach malo cit a pľuvab.

To bola láska mladého Petőfiho.

Statočný učiteľ okrem Horatia a červeného vína predtým mal ešte aj tretiu vášeň: botaniku.

Zavše namiesto vyučovacej hodiny vzal so sebou do prírody celú triedu, ba aj sestru. Dievčína mala poetickú leturu, čo vysvetľuje jej záľubu ku kvetom a bylinám, ako aj to, že počas týchto prírodopisných výletov medzi týmito dvoma príbuznými dušami vzklíčila istá náklonnosť, ktorá sa pri jednej príležitosti prejavila aj slovami.

Bolo to najšťastnejšie, najmilšie obdobie Petőfiho mladosti, ale spôsobilo aj tento zvrat v jeho osude.

Mariška so svojou tetou si pozrela všetky divadelné predstavenia a chcel tam byť aj Alexander, hoci školský poriadok prísne zakazoval návštevu divadla.

Ale čože je pre lásku školský poriadok?

Náš Alexander nepoznal nijaké prekážky, bol každodenným návštevníkom divadla, rozpredal svoje šaty, aby mohol ísť na predstavenie, ba Tálii obetoval aj školné, ktoré mu posielali rodičia.

Jeho polozhenie bolo čoraz väčšmi skľučujúce, keď sa jedného dňa dozvedel, že Mariška Surinová sa zasnúbila s lesníkom Kachelom.

Táto správa spôsobila mladému Petrovičovi šialený bôľ a ako „zlosyn dediny“ ešte raz chcel vidieť podľa jeho mienky neverné dievča.

V divadle ju dovedy nikdy neoslovil, iba z kúta sa na ňu slastne opojený, zamyslený pozeral ako na nejakú vidinu; teraz sa však sotva vedel dočkať konca dejstva, ovdážne pristúpil k dievčine, ktorá sedela vedľa tety.

– Slečna, oklamali ste ma!

– Ja vás? – začudovane sa opýtala malá Mariška.

– Povedali ste mi, že nikoho neľúbite a povzdychli ste. Pripustili ste, že ten povzdych platil pre mňa. Oklamali ste ma a pohrdam vami.

A nato odbehol.

Výstup, ktorý v ten večer vyvolal verejný škandál, tetka dala na vedomie aj pánom učiteľom. Položenie Alexandra Petroviča v Štiavnici začalo byť čoraz väčšmi neúnosné; jeho materiálne pomery práve tak ako duša boli rozvrátené.

Vtedy napísal báseň *Nevernici*. Každý vedel, že ju adresoval Mariške a potom sa ešte dlho hovorilo o tom, ako raz len bez stopy zmizol z mesta, aby sa ta nikdy viac nevrátil.

Nevedno, či ešte dlho spomínal na Marišku alebo dolnozemska Žuzika mu zakrátko vytlačila štiavnický ideál zo srdca, ale jedno je isté, že Mariška si v pamäti navždy uchovala veľkého básnika. Manželstvo jej vypáľilo nešťastne, s mužom sa rozviedla, žila osamelým životom a oddávala sa spomienkam mladosti.

Osud ma s ňou zvierol dokopy dva razy. Každým sme v reči spomenuli jej slávneho nápadníka. Naposledy, keď už bola veľmi chorá, prihovorila sa mi roztrášeným hlasom, keď práve bolo na tapete, či Petőfi zomrel alebo nie². (Zapodievala sa tým aj tlač. Albert Pákh³ v *Nedelných novinách* na túto tému inicioval veľký výskum.)

– Čítali ste slávu báseň, ktorú mi napísal Petőfi?

– Áno, čítal.

– Nuž, ak ste ju čítali, pamätáte sa na jej záver?

– Prirodzene: „Zazrieš prach svojej vernej múzy.“⁴

– To je ono, – povedala a zaligotali sa jej oči.

– Od istého času mám fixnú ideu, že ja, jedine ja môžem nájsť jeho hrob. Čo si myslíte? – obrátila sa na mňa ľútostivým hlasom.

– Čo by som si myslel. Verím v predtuchu.

– Petőfi nebol iba básnik, bol viac, bol prorok! – povedala, v posteli sa vzoprela na lakte a červen zaliala jej bledú, záhrobnú tvár. – On, čo predpovedal revolúciu, opísal vlastnú smrť, napísal, on musel napísať aj to, kto uvidí jeho popol.

– Môžete mať pravdu, pani.

– Keby som vládala, keby som nebola taká slabá, ak ešte raz budem pri sile, pohľadám ho... usmievate sa... neveríte... pritom ho celkom určite vyhľadám.

Zakrátko ho aj vyhľadala – niekde na druhom svete.

¹ Kaviaren Kammon (Kammon Kávéház) – Otvorili ju roku 1852 v Ulici Lajosa Kossutha č. 3 na mieste domu, v ktorom predtým bola Landererova a Heckenastova tlačiareň. V nej vytlačili azda najznámejšiu, najslávnejšiu a najúčinnejšiu revolúčnú báseň Sándora Petőfiho *Nemzeti Dal* (v slovenskom preklade Jána Smreka pod názvom *Pieseň národa*). Kaviaren mala meno podľa majiteľa talianskeho pôvodu Floriána Kammona. Spociatku sa tam schádzali predovšetkým študenti, neskôr, po rakúsko-uhorskom vyrovnaní, to bolo populárne miesto schôdzok opozičnej inteligencie, spisovateľov, politikov, výtvarníkov a advokátov. Medzi stálymi návštevníkmi okrem Kálmána Mikszátha boli básnici János Vajda a Gyula Reviczky, prírodovedec Ottó Hermann, maliar Mihály Munkácsy a i. V 90. rokoch 19. storočia bola známa pod názvom Néreyho kaviaren (Nérey Kávéház). Roku 1900 definitívne zanikla.

² Albert Pákh (11. marec 1823, Rožňava – 10. február 1867, Pešť), spisovateľ a redaktor, rovesník a blízky priateľ Sándora Petőfiho. Zoznámili sa v rokoch 1842-1843 na kalvínskej vyššej škole v Debrecine. Od jesene 1846 do júna 1847 bývali v spoločnom pešťianskom podnájme. Zdokumentovaný je však fakt, že 13. júna 1847 sa Sándor Petőfi ubytoval v pricestnom hostinci zvanom K bielemu koňovi na Kerepešskej ceste (od roku 1906 Rákócziho triede), v prestavanej budove dnešného Slovenského inštitútu v Budapešti, podľa písomného záznamu preto, lebo narychlo už nebolo lepšie miesto. Albert Pákh bol populárnym autorom humoresiek a poviedok zo života pešť-budinskej spoločnosti. Uverejňoval ich pod pseudonymom Albert Kain. Zaslúžná je jeho redaktorská práca v časopisoch *Nedelné noviny* (Vasárnapi Újság) a *Politické novinky* (Politikai Újdonságok). Oba časopisy výrazne prispeli k vtedajšiemu rozmachu literárneho života a rozširovaniu novej meštianskej čitateľskej základne.

³ Najskôr ide o rečnícku otázku. Je založená na ďalšej petőfijskej legende, podľa ktorej nezomrel 31. júla 1849 vo Fehéregyháze (dnes Albesti v Rumunsku), ale padol do ruského zajatia a neskôr skončil život ďaleko na Sibíri. Ani posledné výskumy koncom 20. storočia nič nezmenili na povahu tejto legendy, keďže sa vedecky potvrdilo, že údajná identifikovaná Petőfiho kostra je ženská. Legendy však kolujú aj okolo dňa a miesta narodenia Sándora Petőfiho, lebo písomne je doložený iba dátum a miesto krstu v evanjelickom kostole dňa 1. januára 1823 v Malom Kereši.

⁴ Posledný výskum verš básnickej juvenílie Sándora Petőfiho *Nevernici* (*A hűtelenhez*). Báseň sa skladá zo šiestich šesťriadkových strof. Posledný slovenský prekladatelia poezie Sándora Petőfiho do slovenčiny v 20. storočí, Emil Boleslav Lukáč a Ján Smrek, sa vyhli prekladu tejto básne. Koniec koncov celkom opodstatnene, lebo ide naozaj o básnickú prvotinu, ktorá má predovšetkým mimoliterárny význam, a ten spomínaných básnikov-prekladateľov nezaujímá. Účelový preklad záverečného fragmentu básne vyhotovil K.W.

PRELOŽIL A SPRIEVDNÉ TEXTY NAPÍŠAL
KAROL WLACHOVSKÝ

Anton Drevenka

Hľadáme predkov

Hľadáme predkov, kde môžu byť, ich hroby, aj zem zlatá, ktorá ich zakrýva, žiť kde mohli. Niekd tu na okolí azda?

A potom niektorí odišli svoju novú Vlast si hľadať. Už v cudzine sa drelí, blúdili kým sa mohli u nás skladať.

Bohatá zem aj vrchy pekne. Všetko opustené ich čakalo. Tisíc robôt – čas rýchlo ubehne – „Ludia, dajme sa do toho!“

A tak si domy už postavili, znela v nich ľúbošť aj sila, všetkým robotám sa priučili aby vyžila rodina.

Už niektorým aj dobre išlo to najplnnejšie: jedlo mali. No o pár rokov novú zlo prišlo, svoj jazyk si zabúdali.

Tak hľadáme si našu slovenčinu. – Tu rástli naše koréne – Tie krásne slová, tú reč prepeknú, tu našli sme tie pramene.

Nehaňte ľud taký, akým sme my, že si hľadáme koréne. Myslim aj dúfam, že s vami slovenčinu si nájdeme!

Slovo mládeži

Nemyslite si, že v rozpuku mladosti iba vy túžite po troške veselí, aj my, starší, práve tak sme chceli rozptýliť všetky svoje trápenia.

V pamäti sa mi stokrát zjavujú rozpomienky, čo pozlátli dlhý čas, ako let jarných lastovičiek sprevádzajú ma v tom svete krás.

Pred očami a v ušiach mi zuni tých dávnych dejov znenie. Bol to majáles či juniáles, ktovie. Preludov krásnych sladké chvenie.

Aj tá vrtká, po živote hladná blondínka, čo ma očarila ako svätý obraz, po ceste života ma odprevadila, akoby to bol z neba rozkaz.

Však aj iní, dnes už starí, medzitým ustali, prežili život podľa svojej viery. A ako dobre, že všetko sa tak stalo, že v dávne kroky aj dnes každý veri.

Dnešok je dielom našich činov a vašim zase budúcnosť.

Pokoj a láska nech je vašim hosťom a všetko nech rieši len schopnosť!

Dnes juniáles radostný nech vám tiež dodá veľa síl k tomu.

V denných pretekoch budúcnosť sa tvori. Postavte pevný základ toho domu!

(POETICKÉ A JAZYKOVÉ ÚPRAVY: O. K.)

► **Anton Drevenka** (1929) sa vyučil za strojného zámočníka, v rokoch 1950 – 1953 pôsobil ako pohraničník, r. 1959 začal diaľkovo študovať na strednej banskej škole v *Ostrihome* a po jej absolvovaní pracoval na viacerých miestach ako vedúci pracovnej čaty. Žije v *Pilíškej Čabe*. Poézii sa pravidelnejšie začal venovať až po odchode do dôchodku. V jeho veršoch sa odráža *úcta a láska k ľuďom a ich práci ako aj vrelý vzťah k rodnému kraju*. Ako sám napísal o svojej tvorbe, *píše preto, aby objavil a tmočil čo najviac krás života*. A. Drevenka je nositeľom titulu *Čestný občan Pilíškej Čaby*. (O)